

Authority control van oude drukkers: de verzorging van een bloeiende tuin

Het Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet zette een ambitieus project op poten om de authority file van de drukkers van de collectie oude drukken systematisch te completeren. In één adem schiep het project orde in de bestaande authority records.

KRISTOF SELLESACH is projectmedewerker
bij het Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet
kristof.selleslach@stad.antwerpen.be

Context

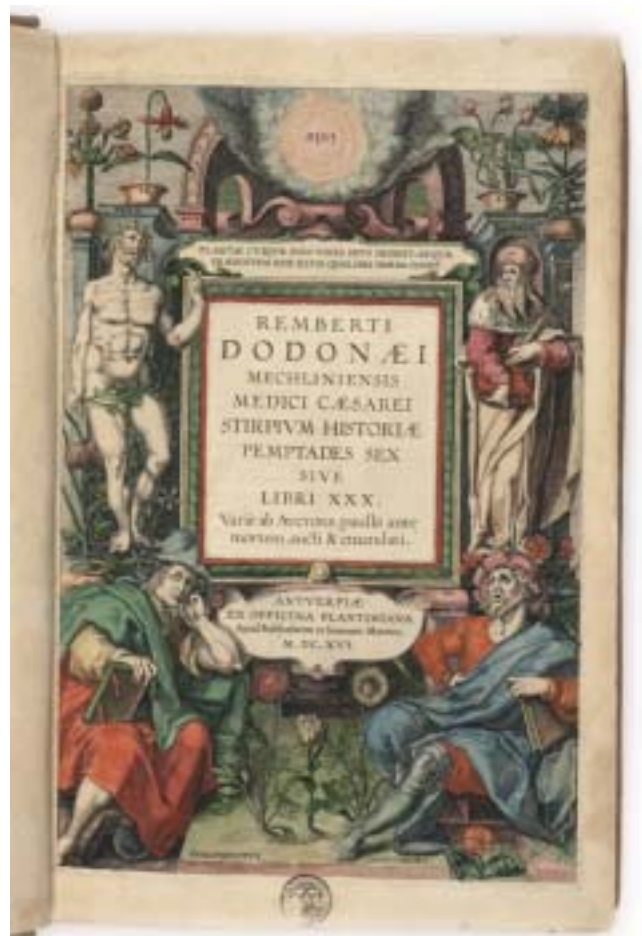
Authority control

Een catalogus zonder gestandaardiseerde ingangen mist functionaliteit. Het mechanisme van de authority control brengt de nodige standaardisatie dankzij de identificatie van de diverse manifestaties van een naam of een titel. Bovendien controleert het proces de structuur van de catalogus zodat conflicten tussen ingangen worden vermeden. Kortom, authority control draagt bij tot de algemene kwaliteit van de catalogus¹.

Uitgevers van oude drukken

Specifiek voor de uitgevers van oude drukken werd in de Anet-catalogus een apart type van authority records ontworpen. Voor oude drukken is het immers van het grootste belang de juiste namen van de uitgevers en drukkers te kennen. Daardoor kan immers de geschiedenis van het gedrukte boek gereconstrueerd worden. Op basis van fondsreconstructies van uitgevers kan onderzoek opgestart worden naar de boekproductie van de voorbije eeuwen. In het bijzonder kan men onderzoeken welke uitgevers zich specialiseerden in welk soort publicaties, genres of talen. Alleen dankzij een degelijke zoekmogelijkheid naar de uitgevers, kunnen deze belangrijke cultuurhistorische vragen beantwoord worden.

Het uitgeverswezen in de Nieuwe Tijd was voortdurend in beweging². Uitgeverijen waren immers familiebedrijven die zeer sterk de invloed van familiale gebeurtenissen ondergingen. Dit wordt weerspiegeld door veelvuldige erfop-

Titelpagina van Rembert Dodoens, *Stirpium historiae pemptades sex sive libri XXX*, Antwerpen: Balthasar I en Jan II Moretus, 1616.
© Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet

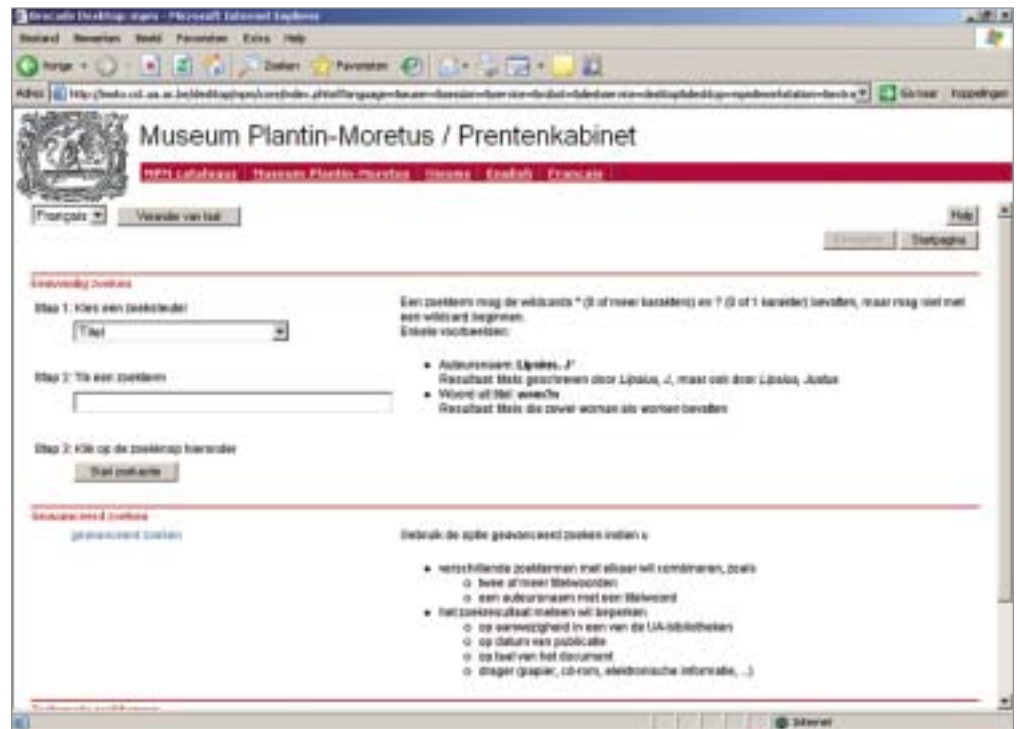
volgingen, weduwschappen, huwelijken en associaties. Bovendien kwamen homoniemen (hier: meerdere personen met dezelfde naam) frequent voor. De drukkersdynastie Verdussen, die in Antwerpen actief was van de 16de tot de 18de eeuw, telde bijvoorbeeld zeven Hiëronymussen³. De Noordelijke Nederlanden telden in dezelfde periode een twintigtal Jan Janszonen⁴. De eigennamen lagen in de Nieuwe Tijd nog lang niet vast. De 16de-eeuwse Antwerpse drukker Martinus I Nutius noemde zich ook Marten Nuyts of zelfs Marten Vermeere. De laatste eigennaam latiniseerde hij soms tot Martinus Meranus⁵.

De politieke en economische situatie had een grote invloed op het uitgeverswezen. Uitgevers veranderden vlot van locatie onder druk van de omstandigheden. De censuur en het privilegiestelsel hadden ongewenste effecten. Uitgaven of nadrukken zonder vermelding van de uitgever of met vermelding van fictieve drukkersnamen en -adressen zagen het licht. Al deze omstandigheden maken de beschikbare gegevens over de uitgevers van oude drukken onbetrouwbaar en onsamenhangend. Bijgevolg is de authority control van de uitgevers, drukkers en boekverkopers van oude drukken tegelijk onontbeerlijk en zeer gecompliceerd.

Authority control in de Anet-catalogus

De namen van de uitgevers en drukkers werden tot 1999 op een ongecontroleerde wijze in de Anet-catalogus ingevoerd. De vorm van een naam werd slechts bewaakt door middel van twee velden in een bibliografisch record, namelijk de verwijzing uit het impressum en de bijbehorende standaardvorm. Bij de overschakeling naar de Brocade-software in december 1999 werden deze velden geconverteerd tot authority records. De verwijzingen van alle identieke standaardvormen werden opgenomen in hetzelfde authority record. Op deze wijze ontstonden ongeveer 2.500 authority records van uitgevers van oude drukken. Deze procedure had één groot nadeel. Indien de standaardvormen afweken, creëerde de conversie meerdere afzonderlijke authority records voor dezelfde persoon. Vermits de referentiewerken het frequent oneens zijn over de

schrijfwijze van eigennamen, kwam de onterechte verdubbeling van authority records veelvuldig voor. Het omgekeerde durfde zich ook wel eens voor te doen: twee homonieme drukkers die ten onrechte hetzelfde authority record delen. Sinds de initiële conversie zijn de authority records van de uitgevers van oude drukken gestaag aangewassen. Naargelang van de noodzaak worden er steeds nieuwe records gecreëerd. Indien een catalogograaf tijdens het aanmaken van een bibliografisch record merkt dat er nog geen authority

De online catalogus van het Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet.
© Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet en Universiteit Antwerpen.

record bestaat van de uitgever van de oude druk in zijn handen, maakt hij onmiddellijk een nieuw record aan. De spontane aangroei heeft grote gevolgen voor de kwaliteit van de authority records. Soms wordt er zonder adequaat nazicht een nieuw authority record gecreëerd, terwijl de uitgever in kwestie al een record bezat. Veelal is het nieuwe record gebaseerd op slechts één (verouderd) referentiewerk. De monografie van Frans Olthoff over de Antwerpse drukkers bijvoorbeeld dateert van 1891⁶. De auteur maakte van alle katholieke Hollanders die het schijnadres Antwerpen gebruikten, rasechte Antwerpenaren. Bovendien vermeldde hij zijn bronnen niet. Bijgevolg is een kritische houding tegenover de informatie van Olthoff essentieel, en is het absoluut nodig om recentere referentiewerken te raadplegen. In dezelfde lijn ligt het exclusieve gebruik van de Thesaurus van (Noord-)Nederlandse drukkers in de periode 1473-1800 van Gruys en De Wolf⁷. De gegevens uit dit standaardwerk van 1989 kan men integraal terugvinden op het internet in de database van Bibliopolis en in de

Thesaurus van het Consortium of European Research Libraries (CERL)⁸. De voortschrijdende werking van de Short Title Catalogue Netherlands (STCN) houdt de online gegevens up-to-date⁹. Intussen is een groot deel van de gedrukte Thesaurus verouderd. In elk geval is het aangeraden om meerdere referentiewerken te consulteren.

Anet is ook de gastheer van de Short Title Catalogus Vlaanderen (STCV), die sinds 2000 een online bibliografie realiseert van de in Vlaanderen gedrukte boeken uit de 17de eeuw¹⁰. De STCV maakt gebruik van dezelfde software, en de bibliografische records zijn in dezelfde database opgenomen. Niettemin geniet de STCV van een speciale status binnen de Anet-gemeenschap. Wegens de bijzondere aard heeft de STCV een eigen set van authority records aangelegd. Bijgevolg beschikt Anet over dubbele authority records van de 17de-eeuwse Vlaamse uitgevers en drukkers. Het is dus onvermijdelijk dat een catalograaf van een Anet-instelling af en toe een titelbeschrijving aan een authority record van de STCV hangt.

Kortom, het project werd van meet af aan geconfronteerd met dubbele tot zelfs vijfdubbele records. Het wieden van onkruid was dus noodzakelijk. Bovendien kampten de authority records veelvuldig met homonieme verwarring. De verificatie van de band tussen titelbeschrijving en authority record drong zich op: hoort die titelbeschrijving werkelijk thuis bij dat authority record?

Realisatie

Vertrekpunt

Het Museum Plantin-Moretus nam het initiatief om de authority file van de uitgevers van oude drukken systematisch uit te breiden en kwalitatief te verbeteren. Met behulp van een subsidie van de Vlaamse Gemeenschap werd in september 2005 een project opgestart. De rijke collectie van ongeveer 30.000 oude drukken van het Museum werd als vertrekpunt gekozen. Het Museum bezit een alfabetische lijst van de uitgevers gerangschikt per plaats van uitgave. Deze handge-

De grote bibliotheek van het Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet. © Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet.

schreven lijst dateert van vlak na de Tweede Wereldoorlog en is lang niet perfect. De lijst is immers gebaseerd op de handgeschreven fiches die de oude drukken sinds het einde van de 19de eeuw beschrijven. Verwarring tussen de varianten van dezelfde of verwante hoofdvormen van uitgeversnamen manifesteerde zich tot vervelens toe. Bovendien is de lijst onvolledig en geeft ze onvoldoende informatie. Ondanks de beperkingen werd geopteerd om de handgeschreven lijst als leidraad te gebruiken.

Aan de hand van de lijst worden de drukkers land per land en stad per stad behandeld. De reden om aan de hand van een geografische leidraad te werken heeft een praktische grondslag. Vele repertoria van uitgevers volgen immers de huidige staatsgrenzen. Anne Rouzet stelt dit expliciet in de titel van haar repertorium van de Belgische drukkers uit de 15de en de 16de eeuw¹¹. Andere repertoria hebben betrekking op één enkele stad. Het vijfdelige naslagwerk van Isabella H. Van Eeghen over de boekhandel in de stad Amsterdam in de periode 1680-1725, is bijvoorbeeld een uitvoerig en onmisbaar hulpmiddel voor deze stad¹². Dankzij de geografische leidraad wordt vermeden dat het telkens opnieuw nodig is om na te gaan welke referentiewerken er van een bepaald land of stad bestaan. Het vermijdt eveneens het telkens opnieuw aanslepen van dezelfde referentiewerken naar de werkplaats. De geografische leidraad brengt de noodzakelijke structuur en systematiek in het project.

We startten in eigen land in de stad Antwerpen. De collectie van het Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet telt naar verhouding een opvallend groot aantal oude drukken van Antwerpse uitgevers en drukkers uit de Nieuwe Tijd (15de tot 18de eeuw). Vóór de Tweede Wereldoorlog was het acquisitiebeleid immers gericht op het verwerven van alle Antwerpse oude drukken. Nadien verrijkte het Museum de collectie uitsluitend nog met Plantijn- en Moretusdrukken.

Werkwijze

Het project heeft de intentie om een complete set van authority records van drukkers te realiseren voor alle oude drukken in de collectie van het Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet. De online catalogus van Anet telt momenteel ongeveer 9.000 titelbeschrijvingen van oude drukken van het Museum. Er wordt dus voor een groot deel proactief te werk gegaan. Dit is een strategische keuze met het oog op de toekomst. Het vergemakkelijkt immers in hoge mate de toekomstige beschrijving van alle oude drukken in de online catalogus.

De vijf stappen van de creatiecyclus van de authority records.
© Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet.

De realisatie van de authority records van de uitgevers is een cyclische aangelegenheid. Naargelang van het aantal te consulteren oude drukken, worden in elke cyclus één tot tien authority records gecreëerd of vernieuwd. De cyclus omvat vijf stappen. Ten eerste worden impressumformulieren gecreëerd op basis van de steekkaartenbak. Deze formulieren dienen ter voorbereiding van de tweede stap, de consultatie van alle oude drukken van een bepaalde drukker of uitgever. Tijdens de consultatie wordt het impressum van elke oude druk in het formulier ingevuld. In deze stap wordt er ook kritisch nagetrokken of de drukker volgens de steekkaart ook de werkelijke drukker van het werk was. De derde stap is de feitelijke creatie of vernieuwing van het authority record met de weloverwogen hoofdvorm en de nodige verwijzingen. De opsporing in de databank van alle bestaande titelbeschrijvingen van de oude drukken van de uitgever gebeurt in de vierde stap. De gevonden titelbeschrijvingen worden verbonden met de juiste verwijzing van het authority record, indien dit nog niet het geval was.

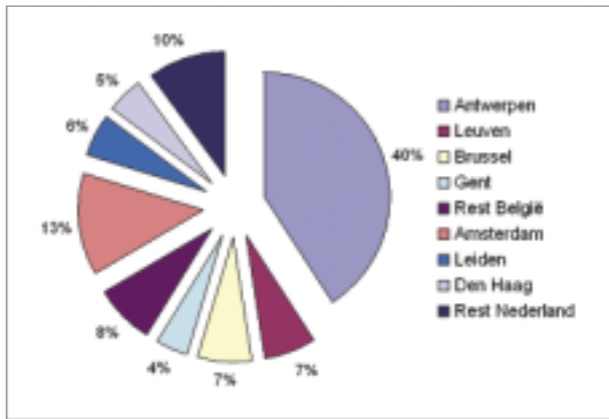
De laatste stap omvat de redactie van de biografische scopenoot. De nadruk ligt hierbij op de periode en de plaats(en) van bedrijvigheid van de uitgever in kwestie. Catalografen kunnen in de toekomst op basis van deze scopenoot oordelen of de druk in hun handen al dan niet van de pers van de drukker in kwestie afkomstig kan zijn. Vooral bij drukkersdynastieën waarbij vader en zoon dezelfde voornaam delen, is dit een belangrijk hulpmiddel. Ook het grote publiek kan van deze biografie profiteren. De scopenoot reikt de eerste oriëntatie over de drukker aan. Bovendien bevat de biografische scopenoot een referentielijst van de wetenschappelijke literatuur aangaande de drukker. Indien gewenst kan een catalograaf gemakkelijk dieper graven. De creatie en de vernieuwing van de authority records gebeuren steeds met respect voor de invulling van de overige Anet-partners. Natuurlijk profiteren zij ook van de vruchten van het project.

Het voorbeeld van het authority record van Gillis I Coppens van Diest illustreert voortreffelijk het bereikte resultaat. Hij was als drukker in Antwerpen werkzaam van 1533 tot 1572. Zijn zoon Gillis II Coppens van Diest volgde hem op; hij kreeg een apart authority record. Deze informatie kan men terugvinden in de biografische scopenoot samen met een referentielijst. Het Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet bezit 43 drukken afkomstig van de drukpersen van Gillis I Coppens van Diest. Al deze drukken zijn beschreven in de Anet-catalogus. Zijn authority record telt 43 uiteenlopende verwijzingen, gaande van het bondige 'impr. typ. Ae. D.' tot het uitvoerige 'de l'imprimerie de Gilles Coppenius de Diest'. Kortom, het project leverde een belangrijke bijdrage tot de kwalitatieve ontsluiting van de drukken van Gillis I Coppens van Diest en andere drukkers.

Resultaten

Sinds de start van het project in september 2005, werden in totaal 1.368 authority records gerealiseerd. Bijna de helft van dit aantal werd nieuw gecreëerd. De overige 52% betrof de grondige vernieuwing van bestaande authority records. Om de authority records aan te maken of te vernieuwen, werden in totaal 9.231 oude drukken geconsulteerd. Dit gaf een gemiddelde van 6,7 drukken per authority record. Het aantal geconsulteerde oude drukken en het aantal authority records varieerden van stad tot stad. De koploper was overduidelijk Antwerpen met 497 authority records en 6.082 oude drukken. De cijfers voor de overige steden liggen beduidend lager.

Wegens de omvang nam de realisatie van de authority records van de Antwerpse drukkers veruit het meest tijd in beslag. Op acht maanden tijd werd dit werk volbracht. Minder dan vijf maanden later waren de 308 authority records van de overige Belgische drukkers een feit. Eén jaar na de start van het project startte de realisatie van de authority records van de Nederlandse drukkers. Ruim vier

Relatieve geografische spreiding van de gerealiseerde authority records van de uitgevers van oude drukken uit de Nederlanden.
© Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet.

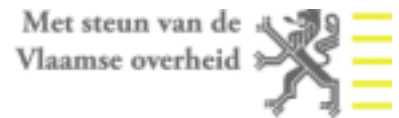
maanden later werd dit karwei afgerond, en waren 410 records gecreëerd of vernieuwd. Het project realiseerde in totaal 1.215 authority records van oude drukkers uit België en Nederland.

De tweede fase van het project werd onlangs opgestart: de realisatie van de authority records van de uitgevers van buiten de Nederlanden. Deze uitgevers waren voornamelijk actief in de rest van West-Europa. Op basis van de handgeschreven lijst werd een prognose opgesteld over de resterende werklust. Het totale aantal te realiseren authority records kan men schatten op ongeveer 1.500. Frankrijk spant de kroon met 43% van het totaal. Duitsland staat op de tweede plaats, en neemt een kwart voor zijn rekening. Italië vervolledigt met podium met 15%. De achtervolgers Groot-Brittannië, Spanje, en Zwitserland stranden elk op ongeveer 4%. De resterende procenten worden verdeeld tussen de overige landen, de onbekende en wellicht fictieve plaatsen van uitgave, en de uitgevers die geen plaats van uitgave in hun drukken vermelden. Het project heeft de ambitie om het laatste authority record eind dit jaar te voltooien.

Het financiële plaatje van het project werd substantieel ingevuld door de Vlaamse Gemeenschap. Het was op voorhand heel moeilijk om de omvang en de duur van het project juist in te schatten. Bijgevolg diende de vzw Musea en Erfgoed Antwerpen die de stedelijke musea coördineert, oorspronkelijk een projectaanvraag in voor 10 maanden. Naderhand werd duidelijk dat de realisatie van alle authority records meer dan twee jaar in beslag zou nemen. Zo werd in de herfst van 2006 een nieuwe projectaanvraag ingediend om de tweede fase te realiseren. De periode tussen de eerste en de tweede fase werd volledig met eigen middelen bekostigd.

En de auteurs?

De realisatie van de authority records van de uitgevers van oude drukken betekent zonder meer een grote stap in de richting van een kwalitatief hoogstaande catalogus. Het project heeft al meer dan de helft van haar ambitie verwezenlijkt. De realisatie van de authority records van de overige Europese drukkers komt stilaan op kruissnelheid. De voltooiing is een kwestie van maanden. Het hoeft evenwel niet te eindigen bij de authority records van oude drukkers. Ook de auteurs hebben recht op een complete authority file. De problematiek van de auteurs van oude drukken heeft immers frappante gelijkenissen met de uitgevers. Ze leefden in dezelfde context met een soortgelijk kluwen van manifestaties van eigennamen tot gevolg. De realisatie van een uitgebouwde authority file van de auteurs van oude drukken is dus geen overbodige luxe. Dit titanenwerk blijft evenwel verre toekomstmuziek.

Noten

1. Guerrini, Mauro, *Introduction to the Conference*, in: Taylor, Arlene G. en Tillett, Barbara B. (eds.), *Authority Control in Organizing and Accessing Information: Definition and International Experience*. - Binghamton (NY): Haworth Information Press, 2004; p. 6.
2. Baldacchini, Lorenzo, *Authority Control of Printers, Publishers, and Booksellers*, in: Taylor, Arlene G. en Tillett, Barbara B. (eds.), *Authority Control in Organizing and Accessing Information: Definition and International Experience*. - Binghamton (NY): Haworth Information Press, 2004; p. 271.
3. De Groot, Henry L.V., *Een en ander over de Verdussens*, in: *De Gulden Passer*, 25 (1947); p. 260-263.
4. Gruys, J.A. en de Wolf, C., *Thesaurus 1473-1800: Nederlandse boekdrukkers en boekverkopers, met plaatsen en jaren van werkzaamheid*. - Nieuwkoop: De Graaf, 1989; p. 97-100.
5. Rouzet, Anne, *Dictionnaire des imprimeurs, libraires et éditeurs des XVe et XVIe siècles dans les limites géographiques de la Belgique actuelle*. - Nieuwkoop: De Graaf, 1975; p. 161-162.
6. Olthoff, Frans, *De boekdrukkers, boekverkopers en uitgevers in Antwerpen sedert de uitvinding der boekdrukkunst tot op onze dagen*. - Antwerpen: Buschmann, 1891. - 134 p.
7. Gruys, J.A. en de Wolf, C., *Thesaurus 1473-1800: Nederlandse boekdrukkers en boekverkopers, met plaatsen en jaren van werkzaamheid*. - Nieuwkoop: De Graaf, 1989. - 293 p.
8. Bibliopolis: <http://www.bibliopolis.nl/personen/zoekschermpersonen.html>
9. CERL Thesaurus: <http://cerl.sub.uni-goettingen.de/ct/>
10. STCN: <http://www.kb.nl/stcn/index.html>
11. STCV: <http://www.stcv.be/>
12. Rouzet, Anne, *Dictionnaire des imprimeurs, libraires et éditeurs des XVe et XVIe siècles dans les limites géographiques de la Belgique actuelle*. - Nieuwkoop: De Graaf, 1975. - 287 p.
13. Van Eeghen, Isabella H., *De Amsterdamse boekhandel 1680-1725*. - Amsterdam: Schellema & Holkema, 1961-1978. - 5 vol.

SAMENVATTING

Authority control bewaakt de ingangen van een catalogus door middel van de identificatie van de diverse manifestaties van een naam of een titel. Het Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet startte een project op om een complete set van authority records aan te leggen van de uitgevers van haar collectie oude drukken. De specifieke context van het tijdperk van de handdrukkers maakt van de authority control van oude drukkers een gecompliceerde en tegelijkertijd onontbeerlijke zaak. De Anet-catalogus telde reeds een flink aantal authority records van oude drukkers. Bijgevolg betekent de uitvoering van het project deels de vernieuwing van de bestaande authority records en deels de creatie van nieuwe records. Het project heeft de ambitie om dit jaar het laatste authority record te realiseren.

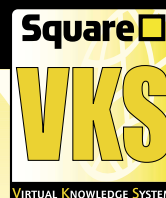
ABSTRACT

Authority control monitors the access points to a catalogue by the identification of the various manifestations of a name or a title. The Museum Plantin-Moretus / Prentenkabinet initiated a project to realize a complete authority file of the publishers of its collection of rare books. The specific context of the hand press age results in a complicated and also indispensable authority control of printers from this period. The Anet catalogue comprises a large number of authority records of printers. Consequently, the project had to partly renew existing authority records and partly create new records. The aim is to complete the last authority record by the end of this year.

Van de makers van BIBIS®

"U gaat verder in uw dienstverlening? ... wij ook!"

Het Virtual Knowledge System voorziet in de persoonlijke informatiebehoefte van al uw medewerkers. Alle informatiebronnen worden in één portaal (verity) via uw Intranet toegankelijk. Het beschikken over de juiste informatie en het kunnen delen van kennis is nog nooit zo eenvoudig geweest.

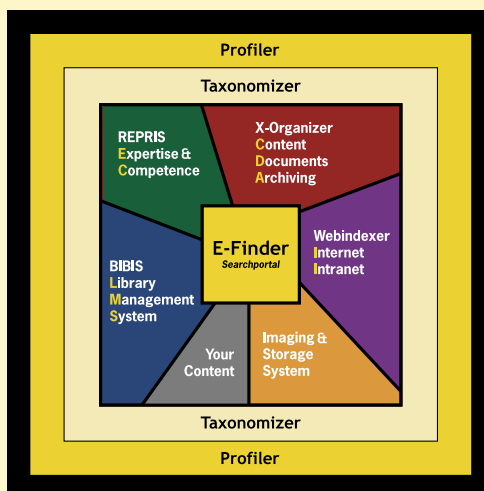

■ integraal zoeken in zowel interne als externe bronnen, zowel op metadata als full-text

■ navigeren en email-attendering op basis van profielen

■ toepassingen: beeldbank, kennisbank en kenniskaarten, projectregistratie, postarchief en routing, archief, etc.

■ open standaarden voor import en export van data

■ spider en up-to-date houden van uw Internet- & Intranetsites

■ digitaliseren, indexeren en duurzaam opslaan van papieren en elektronische documenten

■ (digitale) bibliotheek gebaseerd op 100% webtechnologie. Ook op basis van ASP-hosting

■ alle toepassingen zijn modulaair en flexibel van opbouw

Voor info bel 0475 - 371240 of kijk op www.squareIS.com

Square
INFORMATION SYSTEMS